
A la boca dels núvols

Entre sambes i bananes

RAMON VINYES

Pròleg d'Imma Martí

A LA BOCA DELS NÚVOLS

El Noi de Bagà

—La vicunya del Noi de Bagà està molt greu —m'acaba de dir un gironellenc que fa de contramestre en una fàbrica de teixits d'aquest país de sol. I afegeix, amb una rialla tota gironellenca—: Ell, plora que ploraràs!

—El Noi de Bagà viu per a la seva vicunya —contesto al qui m'ha donat la mala nova.

Que gran i que petita és, l'Amèrica! M'ha estat possible de trobar-hi, ja no tan sols naturals de la comarca berguedana, sinó fills de Berga mateix. Habito a tret de fona del rebroll d'un carrabiner, nascut al poble, on el seu pare va viure fa anys. Fa de mecànic en una gran companyia aèria nord-americana.

Però no divaguem. Deia, o anava a dir...

Anava a dir que farà cosa d'un mes va presentar-se al bar Colòmbia, d'un català de Falset —bar on ens reunim uns quants compatriotes desterrats—, un home que més aviat hauria pogut ser pres per un indi aimara o quítxua que per un fill de Catalunya. Portava amb ell un animal rar; i en tenia tanta cura, que de seguida es veia que l'ani-

mal l'havia ullprès. L'animal rar era una petita vicunya. La seva entrada i la seva presentació ens van sorprendre a tots. «Bona nit», ens va dir, enfonsant-se la mà a la cabellera embolicada i adoptant uns escruixidors aires de Manelic-Borràs. «Ací em tenen.» Quan tots crèiem que llançaria un crit d'«He mort el llop!», va abaixar la veu per notificar-nos que, abans, els catalans que hi havia en aquest port del Carib tots el coneixien pel Noi de Bagà. Ara... Parla ell: «Ara, jo mateix accepto que podrien dir-me el Noi dels Andes». Tal va ser la seva presentació. I s'assegué amb nosaltres, al voltant de la taula.

Va beure's una taronjada que vam fer-li servir i se'l veia més pendent de la vicunya que de la beguda i que de la nostra companyia. Es posà la petita camèlida al costat; ens demanà aigua freda; abeurà l'animal; li refrescà el front; l'acaronà; va dir-li coses en un llenguatge misteriós, i ens innovà de seguida que a la ciutat —port de mar i de riu— hi feia molta calor. Per a ell, en el món no hi havia lloc bell fora de les muntanyes altíssimes. Tampoc no hi havia en el món altre ésser que li fos tan benvolgut com la vicunya.

Jo em vaig esplaiar evocant-li el Pirineu. Aquell Bagà i la seva plaça porxada; el riuet Bastareny; l'església de Sant Esteve; les fonts d'aigua gelada; els prats suaus que es troben i es passen anant cap a l'ermita de la Verge del Paller. La vacada...

Res del que jo deia no despertava ecos audibles en el nouvingut. «Aquell Illampu! Aquell Illimani!! Aquell Coololo! Aquell Sajama! Tots de sis mil cinc-cents a set mil cinc-cents metres! Tempestes petrificades... ¿Per què hauré tornat ací?», es preguntava i ens preguntava el Noi de Bagà.

Poca cosa vam esbrinar d'aquell català trasplantat i estrambòtic, la nit del seu primer contacte amb nosaltres. ¿Què devia impulsar-lo a cercar-nos? La seva confusió del primer contacte era decisiva: «Gairebé no soc català». I si bé era cert que havia passat uns anys en aquest port del Carib, cap dels que ara hi som no l'havia conegut ni ell semblava tenir gaire interès a conèixer-nos ni a vincular-se amb nosaltres.

Dies després de la seva presentació al bar, vaig trobar-lo a soles i em va dir que em coneixia d'una vegada —feia molts anys— que vaig anar a predicar catalanisme a la seva vila. Seria en els allunyats temps de la Solidaritat. «Ai, quin món aquell! —va sospirar—. Admiro que vós encara en formeu part.» «¿I vós, no?», fou la meva rèplica. «Jo, no! Veieu-me: ni tan sols visc amb éssers de la meva espècie; visc amb una vicunya.»

La seva vicunya!

—¿Quants anys fa que rodeu per Amèrica? —vaig preguntar-li.

—Trenta-cinc —em precisà.

—¿Penseu reveure el Pirineu?

—No!

Dec a una fotografia vista damunt una tauleta de la casa del Noi de Bagà, un dia que el vaig visitar a ell i a la vicunya, l'haver-me pogut endinsar en la seva vida. Vora les runes de l'antiquíssim temple d'Ak-Kapana, a Tihuanaco, se'l veu retratat amb els braços passats pel coll d'una llama guanaca.

Vaig somriure en veure el retrat, i vaig dir-li: «Hom creuria que es tracta d'una fotografia feta en un viatge de noces». Ell enrogí des de la punta dels cabells fins a

més de mig pit. Jo, per la meva part, havia parlat molt innocentment i mai no hauria pogut pensar que la meva facècia tingués la força d'encendre rubors.

Encavalcant unes paraules amb les altres, ràpid, incert, com enfebrit, el Noi de Bagà inicia la seva confidència i em parla, en encetar-la, de la seva solitud. Un amor bergant —són paraules seves— l'havia portat de les terres de la calor a la puna brava boliviana, a uns quatre mil vuit-cents metres d'altura. Va viure tot un any, aparellat i feliç, entre pedres i vents, sentint la seva atracció tan femella com la de la dona, *ventre i destí de l'home*. Amb paraules trencades, que jo no sabia pas reproduir, el Noi del Pirineu edènic em descriu el dramatisme únic del massís dels Andes bolivians: neu i roca, però una neu humana en la seva immobilitat; no amb humanisme d'home de planura, sinó amb humanisme d'home de muntanya; roca, amb les nostres passions extremes: el terror, el goig lassant, el paroxisme, l'odi, l'amor i fins la riallada. No el somriure: la riallada!

—El paisatge, als Andes, no es pot contemplar, no es precisa —diu—. ¿Qui detalla el monstre que el sosté amb la mà? Ets volva, en aquella immensitat, codolell, inici d'arruga, bombolla de font que no pot néixer. El paisatge del cor de Bolívia és irrupció que sembla inacabada. L'home la percep constantment. Quins tons seràfics, els del blau del cel sobre la neu quan cau la tarda, fons en el qual nedes! Quines tempestes tan prenyades de foc i esqueixaments, on et desfàs! Quina música, la de la pedra, música d'aigua que no ho és, aigua esbaumada en petriificar-se! Quin sol, el del matí, sang d'alegria, de sacrifici desitjat! Quines boirades ofegadores! I quina mesuració

impossible, sentida entre penyes, fins en el racó més petit de la casa de l'*ayllu*!

M'acontento amb aquesta explicació inconnexa i apinyolada del paisatge andí que em fa el Noi de Bagà, i no insinuo res sobre les seves amors bergants, apuntades i fetes desaparèixer de seguida. Potser me les descriu en el paisatge.

Em sorprèn, això sí, com si d'un cap tallat de llangardaix sortís una rosa, quan puc entendre que la dona que va portar-lo a la puna boliviana era un matxuc libanès, una dona d'aquestes rares que es troben per les jungles de l'Amazones i de l'Orinoco i per l'encruïllament dels camins de la serralada andina. ¿Què hi ha, dins de molts catalans que van a Amèrica i que són les víctimes d'Amèrica?, em pregunto. El del Noi de Bagà no és pas el primer cas deslloriat que hi trobo.

A glops, a llesques, a engrunes, em vaig posant al corrent de la història del Noi de Bagà. La perfilo i subratllo jo, perquè tal com ell me la descobreix és fonedissa, emboirada, intangible. Va ser ací, arran del mar Carib i del riu Magdalena, on va trobar la galiota libanesa. La meuca se l'endugué, folla de passió i desig —un noi intacte—, vers l'alta puna andina.

El baganès —li ho he arrancat amb tirabuixó— havia estat estudiant de capellà al seminari de Solsona. Va venir a Colòmbia pels volts del 1909, escapat de casa i amb un altre company, també seminarista, que va morir en la travessia. Va saltar sol a terra i passà cosa de tres anys ballant les de Sant Prim, decebut i panxabuit, enyoradís i pataquejat, gastant-se com una tiravira en ús i enflaquant-se com una canyoca. El seu color de poma carnosa

anava fent-se citrí. El seu aspecte de xicot de muntanya s'havia fos. Se sentia més rata de cloell i de bergantí que oreneta emigrada.

La murranga libanesa va prometre-li amor i or. Paraules d'ella: «En els fondals del Xoqueapu (un riu bolivià de l'alta serralada) es troba tant d'or com el cor de mana». A més d'això, ella sabia...

No trobaren or. Ella sabia fer de guaridora misteriosa. En una de les seves estades a l'Apurnnac (regió interandina del centre del Perú) havia après els secrets d'un *apa-suyo*, una mena de remeier bruixot, i ara els aplicava als bolivians. Parlava quítxua amb accent francès. «I era bellíssima!», fa el Noi de Bagà, recordant-la, «amb el seu *xuco*, una mena de turbant de pell d'ovella, i amb el seu ponxo de colors brillantíssims. Guaria tothom. Era extraordinària!», exclama el baganès. «Cobràvem els guariments amb xais, patates, torba i plantes farratgeres que eren la nostra llenya i ens servien per fer foc, car en aquelles altures no hi ha arbres. Ens portaven també *guanacos* vius i *vizcachas* mortes, una mena de llebres de llarga cua i de color terrós, que ella convertia en menjar dels àngels.»

La pau durà un any, i dos la guerra. Per fi la libanesa desaparegué. Va endur-se-la un miner que venia d'Oruro i se n'anaren per vials desconeguts. Uns diuen que cap a la llacuna d'Huriaillaputanco; altres, que vers el riu Pilcomayo; altres, que cap a la ratlla de Xile, a la serralada del Tatio.

Confessa que la seva primera intenció va ser seguir els fugitius i matar-los. Però una veu, un baticor, un crit de no sap qui —potser inspiració del mateix Taita Orcco,

esperit de la pedra, el qual ella invocava en els seus guarniments— li aconsellà de no moure's.

Passà el temps, i en una sortida que el Noi de Bagà feu vers els llacs de Titicaca i Popoo, un indi va donar-li la nova de la suposada mort de la libanesa, sense saber-li precisar ni on, ni com. ¿A la regió del Plata? ¿A l'estranger? ¿A l'Amazònia? Qui sap! ¿Una baralla de l'amic nou i un amic vell? ¿Un suïcidi? Qui sap!, també. L'indi no assegurava pas que fos morta. Li ho havien dit sense que recordés qui ni on. La certesa de la defunció de la pandeca libanesa, el Noi de Bagà va tenir-la —segons ell— d'una manera misteriosa, tal com s'esqueia. Va ser una llama que li ho confirmà. En el mateix instant que l'indi va anomenar la desapareguda, i cada vegada que en la conversa l'esmentava, una llama, guanaca, de les que l'indi portava en la rècula de càrrega, esguardava intensament el baganès. Pels ulls d'aquesta llama, la mallarenga rodamon li demanava perdó i li feia saber que en tota la seva vida passada només havia estimat un home, i l'havia estimat amb follia, malgrat l'hagués abandonat: ell. El Noi de Bagà —cal suposar que per seguir rebent missatges del món del misteri per l'original camí transmissor dels ulls d'una llama— va comprar-la a l'indi, pagant-la a tot cost; puix que no existeix —i menys entre els indis— qui no endevini un caprici furiat. El Noi de Bagà feu seguir la llama guanaca —llama blanca— com una nova companya.

Hi ha un moment, en moltes vides, que és el moment de la follia. El que reula a temps, se'n salva. El que s'hi atura, es perd. El baganès va aturar-s'hi i la seva història va deixar de ser la història del Noi de Bagà per convertir-se en la història del Noi dels Andes.

Des d'aquest punt, tot salta, en el que trec en clar de les aventures i miracles del baganès. Noves descripcions de paisatges. Diversitat existent entre l'alpaca, el guanac, la llama i la vicunya. Viatges a Tihuanaco, la ciutat preincaica. Negocis, guariments fent l'ofici d'*apa-suyo*. Supersticions, bruixeries. Diàlegs inconcebibles entre un home i una bèstia. Ajut de la llama en els afers del Noi. Sentències d'aquest: «La llama és una sereníssima ànima en pena; se m'assembla. Viu la meva mateixa solitud; som dues solituds». I afegeix, encara: «Els aimares diuen que la llama és la primera mare de l'Univers i que fou ella la que domesticà l'home perquè aquest donés un sentit a l'existència. També asseguren que la llama es palplantà davant Déu, prohibint-li que es fiqués en els afers dels humans». Consti que, per creure suficients aquestes, paro en sec el doll de les coses sibil·lines que va contar-me l'xebaganès.

Va passar temps, encara, i tot rutilava, segons el confidenciant, quan la mort de la llama blanca i misteriosa tornà a esqueixar-li la vida tràgicament i de manera definitiva. Amb la llama comprada a les voreres sorrenques del Titicaca desapareixen, segons ell, moltes coses! Ai, aquells ulls plens sempre de la visió de la dona que l'havia deixat que seguia estimant-lo a través d'ells! El Noi dels Andes m'assegura que aquesta mort va fer-lo pensar en el suïcidi. Suïcidat-se! Suïcidat-se! Suïcidat-se! Era una obsessió. Ho hauria fet si no hagués estat per un altre miracle, un miracle tan absurd com el primer: un miracle de follia definitiva que es podria anomenar —si l'altre va anomenar-se el miracle de la llama guanaca— el miracle de la vicunya.

En escoltar aquesta confessió, he intentat uns lleu-

gers mots faceciosos. Què he fet, pobre de mi! La cosa, pel que es veu, és terriblement seriosa i tràgica. L'esguard del Noi dels Andes s'ha enrogit, i en un to en el qual, sense voler, es dibuixa l'amenaça, m'ha preguntat, amb veu rogallosa: «Vós, també?». M'ha calgut molt d'aplom i fer moltes protestes ingènues per fer-li seguir la sotraguejada confidència.

Entra de ple en el que es pot dir la història de la vicunya. És, precisament, en començar aquesta darrera part de l'estrambòtica narració del Noi dels Andes quan la camèlida, vinguda del pati, fa la seva aparició a la cambra on conversem. Ve, lenta, esporuguida. Hom s'adona que ja li cal el recés del Noi i que, per trobar-lo, ha vençut la por. Em fixo detingudament en la vicunya, la qual cosa no vaig fer el dia que el Noi de Bagà va presentar-se al bar. És un animaló que vibra; cames de salt, coll i morro llargs, amb una expressió estranya de vellesa; un nas que sembla fet per a percebre flaires que no percep l'home: flaire de roc, flaire de rel; d'anys; de foranques; flaire de boires i d'altures; un pèl ple de calor, que atreu la mà; unes orelles amb inquietuds de periscopi; uns ulls —els ulls, per damunt de tot— on hi ha volada i repòs, enyorament i una mena de submissió no a un home, ans a un destí, a una potència superior. En els ulls de la vicunya no es troba el sùmmum de mansuetud que es troba en els de la llama; però hi ha una fondària hipersensible; són un bassalet d'immensitat.

Mentre contemplo la vicunya, arredossada tant com pot al seu amo, ell m'explica com van caçar-la i com va amansir-la; tot amb l'evident intenció que jo compregui el nou miracle.

Parla l'ex-Noi de Bagà:

—És sabut que ningú, ningú (soc el primer!) no havia pogut domesticar una vicunya. ¿Veieu? ¿Compreneu? És el destí! Els indis, per esquilar les vicunyes, les acorralen, de tant en tant, en un fondal de l'alta serralada andina fent gegantines batudes que ells anomenen *chocos*. Per a fer el rodeig, venen indis de totes les comarques. Concretadament, utilitzen una sàvia estratègia de conjunt. Els indis formen grups, i cada grup opera a consciència i d'acord amb els altres. Les vicunyes viuen en ramats i tenen a les cingleres els seus llocs preferits. En la caceira, i a les ordres d'un expert, col·laboren homes, dones, criatures, vells i àdhuc gossos especialment ensinistrats. El conjunt dels reunits s'obre com un ventall per aconseguir un encerclament eficaç i ràpid. En quedar fet el cercle, comencen la gran cridòria i el gran terrabastall. Aldarulls, soroll de llaunes, de trets, de trompetes, de tabals, de maraques s'ajunten per espaventar les ramades. Les vicunyes senten el soroll i tremolen, i salten, i no triuen a desbandar-se, cercant la salvació en la fuga. Però el cercle és inflexible i es va estrenyent. El barrim-barram i la parrabolla augmenten, en lloc de decréixer. Els ecos múltiples els propaguen i els estenen. Se salten foranques, balcells, timbes; es rellisca per tarters i glevers; es passen xorregalls; es voregen esbaconades i crétues espantoses; es fan equilibris per l'esquenall dels cims i pels pollegons més esmolats. Les vicunyes van disperses i aterrides. Les fones llancen còdols a les que cabriolen pels pics, en evasió solitària. A la cursa de les vicunyes s'afegeix la dels gats mesquers, la de les guineus, la de les xinxilles, la de les llebres i els conills que hi ha amagats per la carenada. Aixequen vol els esparvers,

els coloms, les perdiuetes grises. L'arreplec dura gairebé de sol a sol. Una vall prefixada s'omple de vicunyes atrapades i vençudes. Amb poca cosa n'hi ha prou per acorrallar-les: estan tan esporuguides! Ve la nit, i amb ella el silenci i el repòs. Es bivaqueja al voltant del foc de toia, de palla, de torba. Quin fred, el dels erms! Damunt els cims s'aboquen estels que semblen esperar les confidències de l'home.

A punta d'alba comença la tosa de les vicunyes, que dura un parell de dies. El xafurnat és extraordinari. Tot-hom avalota. Es treballa a dues mans per enllestir i anar alliberant els animals de la fam i la set que un encerclament llarg els portaria. Cal veure córrer la vicunya, quan se l'allibera! Llibertat! Salta frenètica. Es rebolca. Esguarda tot l'horitzó. Llibertat! S'esguarda també a ella mateixa; sembla que s'avergonyeixi de la seva nuesa. Si l'alliberada és femella, romanceja un xic des de la punta d'un turó, com si esperés el mascle, puix que el mascle és el qui recull les disperses i les perdudes. Les desaparellades marxen més lentes. Les que es poden tornar a aparellar salten garrotxes i tallen el vent, més vent que el vent mateix, allunyant-se, plenes de por i de vergonya, del lloc on els han pres la llana. Llibertat!

En una d'aquestes toses restà una vicunya sola. En la cursa se li havien trencat les dues cames del davant, i en refredar-se-li les ferides no es pogué moure. El Noi dels Andes, oposant-se als que la volien sacrificar, es va fer càrrec de l'animal i el portà a casa seva per tal de guarir-lo. El guariment trigà, car l'instint erràtic de la bèstia li feia intentar fugides així que les creia planeres, sense tenir en compte l'estat real de les seves cames. Era tan

jove! La narració del Noi dels Andes es torna a enfonyar en descriure l'etapa del guariment de la vicunya. Surt altra vegada la seva solitud. Surt la lluita entre l'instint de llibertat de l'animal i la influència que ell li volia desvetllar. En la vicunya hi havia moltes coses de la galiota, segons el baganès. Però aquesta vegada, malgrat tot i contra tothom, el triomf havia de ser seu. Per primera vegada una vicunya es deixava amansir. Quin repetir-ho, i quin accent de triomf a cada repetició! ¿Què volia dir, el fet? Tots els indis van tenir-lo per extraordinari. Per primera vegada una porta oberta no temptava un ésser que mai no havia conegut teulat. ¿Què volia dir, una tal submissió? La vicunya, també per primera vegada, preferia la companyia de l'home a la dels seus. El Noi dels Andes, obrant en sentit invers al de la libanesa, ha intentat fer la prova de la trasplantació definitiva, portant la vicunya des de la puna brava a la terra càlida. Sense la xafagor maleïda, la prova hauria reeixit. La vicunya hauria quedat definitivament separada dels seus, i seva. Ara..., ara calia tornar-la a la puna, cap als alts llocs andins, cap a la Tiahuanaco preincaica, cap a les faldes del Sorata. Però el Noi dels Andes la dominarà: «He triomfat, i seguiré triomfant!». Reprodueixo les darreres paraules que he sentit sortides dels seus llavis.

Sense acomiadar-se, fugint d'aquest port de riu tropical i mar Carib, l'exbaganès i la seva vicunya han desaparegut. No crec tornar-lo a veure ni crec que Catalunya el recuperi. El qui no coneix Amèrica, o el qui coneix les seves parts domades, arrufarà el nas davant de sortilegis tan especials, d'encisaments tan rars, de vides tan tor-

tuoses. Els qui la coneixen saben que s'hi troben casos absurds; tant com el del Noi dels Andes o més.

Ell va parlar inconscientment de la seva solitud, de la seva gran solitud. Per a comprendre-ho, cal conèixer aquesta solitud de desarrelament, i fins on pot menar.

Sant Esteve gloriós, patró de Bagà, vella i xamosa vileta del Pirineu, vetlla pel qui va ajudar a missa en la teva església; pel qui devia confiar en tu, en els seus anys d'infantesa i en els seus estudis de seminarista, i abans de la seva sortida a córrer món! S'ha perdut pels Andes! Possiblement no es recorda de les hortes baganeses, de les muntanyes que el veieren néixer, de les ermites que visità, del riu... Qui sap si va ser el riu, el que va donar-li la idea de fugir. Potser ni dels seus, no es recorda. La solitud, Sant Esteve, té coses especialíssimes, i àdhuc pot produir un oblit que sigui el revés de l'oblit, que sigui la llaga del record, i la cura de no tocar-la, evitant l'emmetzinament. Fa tant de mal! És difícilíssim colgar, esborrar, matar la solitud. l'Amèrica de l'or molt sovint és l'Amèrica de la pobresa i de l'impossible retorn.

Ai, l'Amèrica, Sant Esteve gloriós, patró de Bagà, la xamosa vileta pirinenca!